

F.X. KESTERČANĀK :

Kratka povijest šuma i šumskog
gospodarstva u Hrvatskoj.

23

U. Spruce

Kratka povjest

šuma i šumskog gospodarstva

u

Hrvatskoj.

Napisao

Fran Xav. Kesterčanek,

kr. učitelj šumarstva na kr. šumarskom učilištu u Križevcih, član upravlj. odbora
šumarskoga društva i t. d.

Na 2 a 3. Neuberga u Križevcu.

U ZAGREBU.

Knjigotiskarski litografski zavod C. Albrechta.

1882.

S a d r Ź a j.

Dio prvi.

(Od g. 619—1000.)

Poglavje I. do IV.

Uvod. Obća razmatranja o stanju Hrvatske za najstarije doba. Narod hrvatski za svoga dolazka na jugo-iztočni poluotok. Upliv rimske kulture na razvoj kulture u Hrvata. Važnost šuma po stare Hrvate

Strana

I—13

Dio drugi.

(Od g. 1000—1600.)

Poglavje V. do IX.

Obća razmatranja o stanju Hrvatske države, od X. do XV. stoljeća. Važnost hrvatskih šuma u to doba po Hrvatsku i Mletke. Trgovina sa drvi u Primorju hrvatskom. Posjedovni i pravni odnošaji u Hrvata. Odnošaji lova Upliv talijanske kulture na Hrvatsku

14—23

Dio treći.

(Od g. 1600—1699.)

Poglavje X. do XIV.

Obća razmatranja o stanju Hrvatske u XVII. stoljeću. Daće ove dobe. Mužka punta od god. 1572. Agrarni odnošaji i trgovina s drvi. Obća važnost šuma po Hrvatsku u ovo doba. Mletačko pravo »reserve po dalmatinskih šuma.« Gospodarski odnošaji u Dalmaciji. Stanje hrvatskih šuma u 17. stoljeću

23—31

Dio četvrti.

(Od g. 1700. do 1804.)

Poglavje XIV. do XXI.

Obća razmatranja o stanju hrvatske države u XVIII. stoljeću. Agrarni odnošaji i »urbarium« carice Marije Terezije od god. 1755. Gri-manijev agrarni zakon za Dalmaciju od god. 1756. Prvi hrvatski

šumski zakon od god. 1786—1813. Kantonska uprava u Krajini od god. 1787. Stanje šuma u Hrvatskoj u XVIII stoljeću. Urbarni zakoni u Hrvatskoj i Slavoniji 31—66

Dio peti.

(*Od g. 1804—1848.*)

Poglavlje XXII. do XXVI.

Obća razmatranja o stanju Hrvatske početkom XIX. stoljeća. Temeljni zakonik Krajine od god. 1807. Uphv francuskog gospodstva u Hrvatskoj na razvoj gospodarstva u obće. Stanje šumarstva u Austriji u prvoj polovini XIX. stoljeća. Sumarski zavod u Maria-brunu i hrvatski šumari. Stanje šumarskog zakonarstva u Hrvatskoj počam od god. 1807—1850. 66—68

Dio šesti.

(*Od g. 1848—1860.*)

Poglavlje XXVII. do XXX.

Stanje šumarstva u Krajini poslje god. 1849. Odnosaji lova u Hrvatskoj od god. 1802. do 1860. Obće stanje šuma i šumskog gospodarstva u Hrvatskoj oko god. 1850 Utemeljenje prvog šumarskog društva god. 1846. Osnuće hrvatskog šumarskog zavoda u Križevcih god. 1860. — Zaglavak 68—94

I.

Kao učitelja na kr. šumarskom učilištu u Križevcih, dopade me čast među ostalim držati takodjer i predavanja iz statistike, povjesti i literature šumarstva. Imajuć prije svega na umu osobiti zadatak ovog jedinog hrvatskog zavoda te struke nije mi bilo samo do toga, da slušateljem svojim predajem lih povjestni razvoj šumarstva kao obce usvojene šumarsko-gospodarske znanosti, vec ujedno smislih, ne bi li im takodjer i koju o važnosti i razvoju šumskoga gospodarstva na temelju obće povjesti hrvatske pripomenuti mogao.

Ne našav u tom smieru ma baš ništa prikladna u literaturi našoj, stadoh sam učiti kulturni razvoj naroda našega, ne bi li možda tako naišao na koje zrno, važno za daljnji razvoj nauke o hrvatskom šumarskom gospodarstvu.

Proučavajuć u tu svrhu raznolika naša povjestna vrela, našao sam mnogu, koja bi se uporabiti dala u svrhu sastavka povjesti naših zelenih dubrava i kitnjastih lugova, tako da sad već tri godine predajem na spomenutom učilištu uz obci povjestni razvoj šumarske znanosti takodjer i posebnu povjest šumarstva u Hrvatskoj. Znajući pako, da će izuzam mojih bivših slušatelja slabo biti u Hrvatskoj šumara, kojim bi bio predmet taj poznat, odlučih se odazvati mnogobrojnomu nagovaranju i molbi prijatelja, ter objelodaniti u obliku nacрта „za povjest šuma i šumskoga gospodarstva kod Hrvata“ pojedine odsjeke svojih predavanja „o povjestnom razvoju šumarstva u Hrvatskoj.“

Znam i sam, kako nepodpuno mi je još to djelo, koje ima biti tek nacrt kasnijoj radnji, al ga ipak objelodanjujem, jer se nadam, da ću tako možda vjestijega kojega druga sklonuti, da nam do zgone izrazitije, podpunije i bolje bajnu prošlost hrvatskih šuma protumači.

Podpunoma pako usvajam rieči poznatog i velezaslužnog pisca na polju historije obćeg šumarstva kod Njemaca, Augustina Bernharda, koji u predgovoru svoje povjesti veli: „Es würde

ein schwerer Irrthum sein, wenn Jemand es unternehmen wollte eine Geschichte der Wirtschaft oder eines Wirtschaftszweiges zu schreiben, ohne auf jeder Entwicklungsstufe den Menschen als von allen den geistigen und materiellen Impulsen beeinflusst und erzogen darzustellen, welche in ihrer Gesammtheit seine Entwicklung bestimmen. Ohne die Herrschaft eines sittlichen Principis ist kein Eigenthum, ohne Eigenthum keine Wirtschaft nach moderner Auffassung möglich. Ebenso ist eine Geschichte der Waldwirtschaft überhaupt nicht möglich ohne eine Geschichte des Waldeigenthums, und letztere kann wieder wenigstens in ihren grossen Zügen nicht bearbeitet werden ohne Heranziehung der politischen Geschichte. Ueberall entwickeln sich die Rechtseinrichtungen, angelehnt an das Verhältniss der Gesammtheit zu dem Einzelnen, des sittlichen Wollens Aller zu dem Wollen und Thun der Individuen. Auch gegen die übrigen Wirtschafts- und Gewerbegebiete darf sich der Forsthistoriker nicht indifferent verhalten. Das wirtschaftliche Bild einer Zeit setzt sich zusammen aus den Bildern aller Wirtschaftsgebiete, und ist nur in dieser Gesammtheit verständlich und wahr.“

S ovih razloga dakle morao sam i ja u svojih razmatranjih spominjati mnogu o prošlosti naroda našega sa gledišta obce povjesti, nu tiem nisam mislio, da moram Hrvate šumare počavati u obćoj hrvatskoj povjesti.

II.

Prelazeć sada na sama razmatranja kulturnoga stanja Hrvatske u davnoj prošlosti, držim za shodno spomenuti koju i o položaju, veličini, tlu, klimatičnih odnošajih i flori hrvatskih šuma, buduć da se ovamo spadajući faktori i onako nisu tekom tisuć-godišnjeg boravka naroda hrvatskoga -u našoj domovini u bitnosti promienili, a s druge strane morali su ipak po naravi samoj bitno uplivati na sam kulturni razvoj domovine naše.

Motreći prije svega geografički položaj Hrvatske vidimo, da ista jednim dielom zasieca u srednju Europu, drugim pako, i to većim, spada poluotoku balkanskomu. Zemlja medju Dravom, Dunavom, Savom i Kupom najjužnija je čest srednje Europe, zemlja pako duž jadranskoga mora najzapadniji je dio balkan-

skoga poluotoka. Hrvatska dakle luči al i spaja svojim položajem dva različita svieta, ona luči zapadnu Europu od jugoiztočne, a s druge strane stoji kao posrednik medju kulturom zapadnom i iztočnom.

Stari Rimljani dielili su nam domovinu u dvie različite pokrajine: Panoniju i Dalmaciju. U kasnije doba vidimo, kako i sami Hrvati sjeverni diel kraljevine zovu Slavonijom, južni pako Hrvatskom. Površina svih pokrajina hrvatskih broji 110215·61 □-kilometara ili 2001·69 četvor. milja, sadašnja joj pako napučenost broji 3·446·000 žitelja. Hrvatske se zemlje prostiru medju 42° 10' i 46° 24' sjeverne širine ter 32° 6' i 38° 45' iztočne duljine. Udaljenost najsjevernije točke od najjužnije jest 530 kilometara, a najzapadnije od najiztočnije do 480 kilometara.

Pogledamo li na zemljovid Hrvatske, to ćemo se u brzo osvjedočiti, da je većim dielom gorovita. Od ukupne površine zapremaju visočine 72%. Gora imade po svoj Hrvatskoj, a nizine diele jedne od drugih, obrubljujuć pojedine gorske kose.

Najviše predjele nalazimo u najjužnijih stranah, dočim se zemlja prema sjeveru vidljivo snizuje, dok napokon na najsjevernijem kraju iztoka ne prelazi u prostranu ugarsku ravnicu.

Što se pako tiče klimatičnih odnošaja Hrvatske, to vidimo, da je popriečna godišnja toplina veoma različita; jer dočim je u Dubrovniku, Kēji na moru leži, popriečna toplina 17°C., to imade Varaždin samo još 11°C., a Zvečevo jedva 7·2°C. popriečne godišnje topline. Po tom vidimo, da u Hrvatskoj godišnja toplina prema stožerom po geografskoj širini pada za 6°Celsija ili za svaki stupanj zemljopisne širine po 1·7°C. topline manje. Kao što toplina pada, čim dalje idemo od polutnika prema stožerom, isto tako pada i od površja morskoga u visinu.

Nadalje vidimo, da n. pr. naše primorje ima vrlo blago ljeto i blagu zimu, naprotiv Sriem veoma vruće ljeto, ali i strogu zimu. Podnebje sjeverne Hrvatske više je suho, nu jaka noćna rosa tih krajeva prilično nadoknadjuje kišu. Proljeće je obično vrlo ugodno, ter počimlje često u ožujku te traje dulje, dočim u Slavoniji ne samo da nešto kasnije dolazi, no i hitrije nestaje. Ljeto je u Slavoniji često i prevruće, jesen maglovita, a prvi zimni mjeseci vrlo su nesnosni sbog mokroga i hladnoga vremena. Čudnovato je, da je hrvatsko primorje tim oštrijeg

podnebjja, čim se više k jugu proteže, čemu ce po svoj prilici ne mali uzrok biti strahovita goliet krasa i silovita bora. Isto tako znamo, da sjevero-iztočni dio Bosne ima u obće prilieno oštro podnebjje, slično onomu našega gorskoga kotara i visocine. Po dolinah u Posavini je zima blaža, rieke se ondje malo kada smrzavaju, a i to samo na kratko vrieme. Najljepša godišnja doba u nas je jesen. Vjetrova ima malo, a i ti su slabi, najviše duva vjetar s morske strane. U jugo-zapadnih krajevih pako vidimo, da je u obće zima kratka i veoma blaga, sniega ima malo i brzo okopni, al zato duvaju tuj zimi jaki vjetrovi, osobito bora. Ljeti je vrućina u mnogih predjelih ovih krajeva baš nesnosna, tim više, što je tuda — kako znamo — tlo vapneno i kršno, koje se jako ugrije, ter što tuda manje kiše pada, nego li u sjevernih predjelih.

Iztočne strane naše domovine, imenito Slavonija, najvećma obiluju prekrasnim sumami, al su svoga podnebjja i mnoge vode radi opet nezdrave po čovjeka i životinje.

Što se tiče šumske flore u Hrvatskoj, ona u južnih krajevih baš se bitno razlikuje od one u sjevernih stranah; jer dočim sjeverni dielovi svojom florom nalikuju inim južnim krajevom srednje Europe sa subalpinskim karakterom, to južna i primorska Hrvatska opet spada više u područje mediteranske flore. U obće pako možemo reći, da hrasti i bukva čine najvažnije i najglavnije vrsti šumskoga drveća u nas.

Toliko o položaju i stanju hrvatskih zemalja, sada pako prelazimo na razmatranje stanja Hrvatske za najstarije doba t. j. prije dolazka djedova naših na jug. Kakova li nam današnja domovina u to doba bijaše, kazuje nam i sam Konstantin Porphyrogenit, taj otac naše historije, opisujuć nam ju na sliedeći način:

„Dalmacija se pruža od medja Drača t. j. od Bara do istarskih gora, i od jadranskoga mora do rieke Dunaja; pod rimskom vladom bje smatrana najizvrstnijom medju svimi zapadnimi zemljami, videć pako Obri, da je to prekrasna zemlja, tamo se nasele i opustošena ležaše pokrajina ova, česa radi porukom cara Heraklija Hrvati pograbiliv oružje Obre iz onih miesta protjeraše te se u njihovoj zemlji sami nastaniše (god. 619).“

Koli draga bijaše ta pokrajina starim Rimljanom, vidimo medju ostalim i odtale, što je car rimski Dioklecijan najvolio svoje dane probaviti u dalmatinskom Solunu, a njega bi sliedili bogati Rimljani i patriciji, bježeć okolicu rimskih močvara, da se odmore i oporave u Dalmaciji od ljetne žege i rada. Sve što bijaše bogatoga u Rimu, imase svoje ljetne zaselke po tada krasnih i čarnih dalmatinskih šumah. Znamo i to, da su Rimljani baš radi ogromnosti, krasote i bujnosti dalmatinskih šuma tuda i naselbine podržavali.

A da su i ostali krajevi stare Ilirije već od davnine šumoviti bilh, jasno nam dokazuje rimska povjest, spominjuć kako je car Galerij dao izsjeci šume u Panoniji, da priredi zemlju za teg, car Probo pako dao je, kako znamo, izsušiti sriemske močvare i krčiti šume, da zasadi zemlju vinovom lozom.

Nije dakle ni čudo, da i Konstantin tu zemlju „prekrasnom“ zove, a tim nam se takodjer i razjasnjuje čin, zašto su Hrvati ostavili sielo „Bielo-hrvata,“ „veliku Hrvatsku“ ter se odlučili zaci na jug te osvajati si mačem u ruci novu domovinu!

Došav Hrvati u Dalmaciju naidjoše tuj. kako je poznato, na Obre, zaratiše se š njimi i nadvladav ih zaposjedjoše čitavu zemlju. Povjest nam nadalje kaže, da su imali jednog vladara i da su jednu državu sačinjavali, a Konstantin mnije, da se pod nazivljem „Hrvati“ razumiju jezikom starih Slovjena „ljudi mnogu zemlju posjedujući.“ On opisuje Hrvate na sliedeći način: Ovi pako pokršteni Hrvati izvan granica vlastite zemlje nerado druge uznemirivaju ratom, a to zato, što su primili neki sveti ugovor, da neće nikada tudju zemlju oružjem napadati, nego da će mir držati sa svakim, koji bi htjeo to isto prema njim. —

Poput inih slovjenskih plemena bavili se i Hrvati većim dielom stočarstvom, osobito pako plemena gorskih krajeva, a da su bili već i u davnoj davnini i ratari, to nam medju ostalim dokazuje i naše veliko obilje rieči, protežućih se na ratarstvo, što opet nedvojbeno svjedoči, da su bili stari Hrvati na priličnom stepenu kulture, jer znamo, da nijedan narod ne prelazi od stočarstva jednim skokom ka ratarstvu. već to biva vrlo polagano.

U početku im služaše mjesto pluga drvena soha t. j. zakučito drvo, kojim se zemlja rovila ili rahlila.

Savršenije od drvene sohe je ralo, iz kojega se stoprv kasnije razvilo ono sastavljeno orudje, kojim i danas jošte zemlju oremo t. j. plug. Isto tako znamo, da su Hrvati jur od prastarih vremena poznavali snop, kosu, srp, gumno, grablje, vile, lopate, motike i t. d. Nu oni ne bijahu samo ratari, koji su lih žito sijali, već upravo gospodari; oni su bili nedvojbeno i vrtari, jer nam već Herodot pripovieda, da su se medju Slovjeni nastanili „Geloni“, narod sijući žito i imajući vrtove. Nedvojbeno je pako, da se je moralo tamo, gdje se je žito sijalo, doskora sijati i soćivo, jer bi ga i isti pastirski narodi, razabrav mu jednom vrstnoću, sijali i širili, a znamo napokon i to, da se u Hrvata tikve već od starine upotrebljivale kao posudje. Nu ratar, a još više voćar, prijanja sve to više uz svoju zemlju, njeguje ju i obradjuje što bolje može, iz čega sledi, da su djedovi naši ne samo zemlju težali, već i mnoge obrte poznavali. Ne može tuj dakako biti govora ob obrtnostih, kako ih mi danas shvaćamo, nego ponajviše samo ob obrtih kućnih, kako to nalazimo još i danas u našeg seljaka, koji najraznije plodine preradjuje u rukotvorine. Dvie su pako biljke bile već od davnine predmetom hrvatske kućne obrtnosti, naime lan i konoplja.

Motrimo li pako domaći i kućni život djedova naših za najstarije dobe, to vidimo, da mu je prije svega glavno obilježje: zadružni život, rodbina ostaje vazda zajedno, rođjak radi za rođjaka.

Porodica ili obitelj temelj su i istomu državnomu sustavu hrvatske kraljevine. Zadružni život bio je u nas od pamtivieka u običaju, pojam obćeg ili zadružnog imutka bijaše do skrajnosti razvijen. Sried dvora zadruge širila se krošnjata lipa, drvo starih Slavena, pod njom se birao starješina, pod njom se vodili razgovori i narodne igre. A kakav im bijaše domaći život, takav im bijaše i javni, priprost i prvotan, a jakost narodna pokazivaše se samo u ratu; inače vladaše sloboda osobe i plemena, te baš ta im svojstva i sticahu prijateljstvo Rima i Bizanca, ter nas u IX. vieku podignu na državu, o kojoj mogaše pravom reći hrvatski vladar Krešimir Veliki: „Bog je našu državu razširio po kopnu i po moru“.

Prostranost i sila ove „Velike Hrvatske“ dopuštaše, da su se poradi riedke napućenosti izprvice mogla pojedina plemena i obitelji po volji naseljivati, obradivajuć svaki onoliko zemlje, koliko je trebovao. Zadrružni život poznavашe samo zadrružni ili obći koli pokretni toli i nepokretni imetak. Zadruga ili obćina bijaše vlastnik svega, a zastupaše ju starješina ili gospodar zadruge, bez čije se privole u obće ništa započeti nije moglo. Muž bi si doveo ženu u kuću, a zadruga su se imale skrbiti za udove i sirotčad. Starješina pako nije bio samo glavar i gazda zadrugi, on bijaše i sudac. Više zadruga zajedno sačinjavalo je obćinu i sela, koja si birahu vodju ili kneza.

Pojedinci, koji nisu živjeli u zadrugah, postadose samoposjednici, iz kojih posta tekom vremena stališ vlastele i gospode. Junaci u ratu postajali bi vodjami i plemići, a pripadaše im na ime nagrade stanoviti dio pliena, a i dio osvojenih zemalja. U obće se je kod Hrvata brzo udomio rimski pojam posjeda i vlastništva. Plemići i vlastela, buduć ugledniji i imućniji od ostalih, zadobiše po malo sve veći upliv u državi.

Glavne i najstarije njihove povlasti bijahu: pravo izbora vrhovnoga vojvode u ratu, izbor bana, a i kralja. Kraljevi, da im se oduže za učinjene usluge, davahu i obećivahu im kojekakvih povlasti i darivanja, n. p. pravo kovanja novca, pravo pobiranja mitnice i t. d. Svećenstvo se takodjer već od davnine smatraše plemstvom tim više, što su za poganske dobe jedini knezovi i starješine doprinali bogovom žrtve.

Razlika medju seljačkim i gradjanskim žiteljstvom nastaje tek kasnije za tudjih kraljeva, koji bi, da si osjeguraju naklonost gradova, ovim razne povlastice i premoći podieljivali.

Seljak obdjelavao je svoju zemlju, ali osim svoje i tudju uz nagradu, a vlastelini imajuć liepih i prostranih zemljišta, trebahu težaka, nu zato ipak prvobitno nisu imali nikakva prava nad njimi. Tko je pako više zemlje posjedovao i više gradova i dvorova imao, bio je i bogatiji i tako vidimo, da je uslied razmirica glede prava posjeda u nas već za rana nastao običaj omedjivanja posjeda i sastavljanja razvodnika.

Kao što kod svih starih naroda, tako bijaše i kod starih Hrvata svaki mužkarac ujedno i vojnik u ratu, nu kašnje bio je samo plemić vojnik, čim se i nasljedstvo u plemstvu razvi.

ljah naše monarkije takova slična učilišta utemeljit imala. A kao što je Franjo Šporer bio jedan od prvih, koji radijahu oko utemeljenja hrvatskog šumarskog društva, tako ga i opet vidimo gdje prvi već oko godine 1840. o tome nastoji, da sklone hrvatske veleposjednike, nebi li možda i oni na slični način poput gospode Ceske i Moravske, stupili k uzajamnom osnuću šumarskog učilišta za hrvatske zemlje, u koju se svrhu opetovano na gospodarsko društvo i hrvatski narod obraćao. Nu u koliko i jesu pojedinci podhvat taj podupirali, to se ipak nije moglo i na samo oživotvorenje te namisli preći, i tako vidimo, da je žali bože rodoljubno nastojanje poštenjaka Šporera još dugo ostalo neizvedeno, nu ideja o hrvatskom šumarskom učilištu, kako ju je Šporer zamislio i u narodu širio, tinjaše ipak, ako i otajno, sveudilj jače i tako dugo u hrvatskih otačbenika, dok nije napokon ipak i u prkos svim zlobam neprijateljskih nam živalja oko god. 1860. urodila željenim plodom.

Na dne 19. studena 1860. godine bude napokon ipak u Križevcih pod okriljem vladnog povjerenika Mojsije Baltića, prvo hrvatsko šumarsko i gospodarsko učilište najsvečanije otvoreno. Naum Sporerov i želja hrvatskih šumara, bude nakon dvadeset godina činom, u koliko li je pako tim već i sam cilj polučen bio ili ne, nije nam ovde razglabati, to bo već nije povjest, već zbilja sadašnjosti.

Tim pako ujedno dovršujemo ta naša razmatranja o stanju i razvoju šumarstva u naroda hrvatskoga, želeć da te slike prošlosti budu uputom za budućnost. Dvadeset je minulo godina, odkad stupismo i u pogledu šumsko gospodarstvenom u kolo kulturnih naroda. Jesmo li pako od to doba i napredovali tekom vremena, jesmo li pokušali stare grieha izpraviti, loše uredbe zamjeniti zgodnijimi, blagostni upliv šuma naših, na tlo, podnebjje, vlagu, duševno te materijalno blagostanje naroda našega osjegurati, prihod šuma naših potrajno urediti itd. na to ćemo i mi jednom imat odgovarati u povjesti potomstvu našem.
